

Psyken

I dagningen, i den røde luft, skinner en stor stjerne, morgenens klareste stjerne. Dens stråle sitrer mod den hvide væg som om den ville dér nedskrive hvad den ved at fortælle, hvad den i årtusinder så her og der på vor omdrejende jord.

Hør en af dens historier.

Nu nyligt, dens nyligt er os mennesker for århundreder siden, fulgte mine stråler en ung kunstner. Det var i Pavestaten, i verdensbyen Rom. Meget dér har i tidernes løb forandret sig, men ikke så hurtigt som menneskeskikkelsen går over fra barn til olding. Kejserborgen var, som endnu i dag, ruiner. Figentræet og laurbærtræet voksede mellem de omstyrtede marmorsøjler og hen over de ødelagte, med guld i væggen prangende badekamre. Colosseum var en ruin. Kirkeklokkerne ringede, røgelsen duftede, processioner gik med lys og strålende baldakiner gennem gaderne. Der var kirkehelligt, og kunsten var høj og hellig. I Rom levede verdens største maler Raphael. Her levede tidsalderens første billedhugger Michelangelo. Selv paven hyldede de to, bærede dem med besøg. Kunsten var erkendt, hædret og lønnet. Men ikke alt stort og dygtigt er derfor set og kendt.

I en lille, snæver gade stod et gammelt hus, det havde engang været et tempel. Her boede en ung kunstner. Fattig var han, ubekendt var han, ja, han havde jo nok unge venner, også kunstnere, unge i sind, i håb og tanke. De sagde ham at han var rig på talent og dygtighed, men han var en nar at han aldrig selv kunne tro på det. Han brød jo altid itu hvad han havde formet i leret, han blev aldrig tilfreds, fik aldrig noget færdigt, og det må man for at det kan ses, erkendes og skaffe penge.

»Du er en drømmer!« sagde de, »og det er din ulykke! Men det kommer af at du ikke har levet endnu, ikke smagt livet, nydt det i store, sunde drag, som det skal nydes. I ungdommen just kan og skal man gøre det og sig til ét! Se den store mester Raphael, som paven hædrer, og verden beundrer, han tager for sig af vinen og brødet!«

»Han spiser bagerkonen med, den nydelige Fornarina!« sagde Angelo, en af de lystigste, unge venner.

Ja, de sagde alle så meget efter deres ungdom og forstand. De ville have den unge kunstner med på lystighed, på vildskab, galskab kan det også kaldes, og dertil følte han også i øjeblikke lyst. Hans blod var varmt, fantasien stærk, han kunne slå med ind i den lystige tale, le højt med de andre. Og dog, det de kaldte »Raphaels muntre liv«, sank hen for ham som morgentågen, så han den Guds glans der lyste ud fra den store mesters billeder. Og stod han i Vatikanet foran skønhedsskikkelserne mestre for årtusinder siden havde formet af marmorblokken, da svulmede hans bryst, han følte i sig noget så højt, så helligt, opløftende, stort og godt, og han ønskede at skabe, at mejsle ud af marmorblokken sådanne skikkelser. Han ville give et billede af hvad der svingede sig fra hans hjerte op mod det uendelige, men hvorledes, og i hvilken skikkelse? Det bløde ler bøjede sig i skønhedsformer for hans fingre, men dagen efter, som altid, brød han itu hvad han havde skabt.

En dag gik han forbi et af de rige paladser, af hvilke Rom har mange, han standsede der ved den store, åbne indgangsport og så billedsmykkede buegange omslutte en lille have der var overfyldt af de skønneste roser. Store, hvide kallaer med deres grønne, saftige blade skød op i marmorkummen hvor det klare vand plaskede. Og her forbi svævede en skikkelse, en

ung pige, datteren af dette fyrstelige hus, så fin, så let, så dejlig! Således havde han ingen kvinde set, jo! Malet af Raphael, malet som Psyke, i et af Roms paladser. Ja, dér var hun *malet*, hér gik hun *levende*.

I hans tanke og hjerte var hun levende, og han gik hjem i sin fattige stue og formede i leret Psyke. Det var den rige, unge romerinde, den adelsbårne kvinde, og for første gang så han tilfreds på sit værk. Det havde betydning, det var hende. Og vennerne som så det, jubledes højt i glæde. Dette arbejde var en åbenbarelse af hans kunstnerstorhed, den de havde forud erkendt, verden skulle nu erkende den.

Leret er vel kødfuldt og levende, men det har ikke marmorets hvidhed og varighed. I marmorblokken måtte Psyken her få liv, og det kostbare stykke marmor havde han, det lå allerede i mange år som forældrenes ejendom i gården. Flaskeskår, finochi-top, levninger af artiskokker dyngede sig hen over og tilsølede det, men indeni var det som bjergets sne. Herfra skulle Psyken løfte sig.

En dag traf det sig så, ja, den klare stjerne fortæller intet derom, den så det ikke, men vi ved det: Et fornemt romersk selskab kom i den snævre, ringe gade. Vognen holdt noget derfra, selskabet kom for at se den unge kunstners arbejde, ved et tilfælde havde det hørt derom. Og hvem var de fornemme besøgende? Stakkels unge mand! Alt for lykkelige unge mand, kunne han også kaldes. Den unge pige selv stod her i stuen, og med hvilket smil da hendes far sagde de ord: »Det er jo dig lyslevende!« Det smil kan ikke formes, det blik kan ikke gengives, det forunderlige blik hvormed hun så på den unge kunstner, det var et blik som løftede, adlede og – knuste.

»Psyken må fuldføres i marmor!« sagde den rige herre. Og det var livsens ord for det døde ler og for den tunge marmorblok som det var livsens ord for den betagne unge mand. »Når arbejdet er fuldført, køber jeg det!« sagde den fyrstelige herre.

Det var som en ny tid rullede op i det fattige værksted. Liv og munterhed lyste derinde, travlhed blev der. Den lysende morgenstjerne så hvorledes arbejdet skred frem. Leret selv var blevet som beåndet fra hun var her, det bøjede sig i forhøjet skønhed til de kendte træk. »Nu ved jeg hvad livet er!« jubledes han, »det er kærlighed! Det er opløftelse i det herlige, henrykkelse i det skønne! Hvad vennerne kalder liv og nyden, er forkrænkelse, er bobler i den gærende bæreme, ikke den rene, himmelske altervin, indivielsen i livet!«

Marmorblokken blev rejst, mejslen huggede store stykker bort. Der blev målt, sat punkter og mærker, det håndværksmæssige gjort til lidt efter lidt stenen blev legeme, skønhedsskikkelse, Psyken, dejlig som Guds billede i den unge kvinde. Den tunge sten blev svævende, dansende, luftiglet, en yndig Psyke, med smilet, himmelsk uskyldigt, som det havde spejlet sig i den unge billedhuggers hjerte.

Stjernen i den rosenfarvede morgen så det og forstod til visse hvad der rørte sig hos den unge mand, forstod den vekslende farve på hans kinder, blinket fra hans øjne idet han skabte, gengav hvad Gud havde givet.

»Du er en mester som hine i grækernes tid!« sagde de henrykte venner. »Snart vil hele verden beundre din Psyke!«

»*Min Psyke!*« gentog han. »Min! Ja, det må hun være! Også jeg er kunstner, som hine store henfarne! Gud har forundt mig nådegaven, løftet mig højt som den adelsbårne!«

Og han sank på sine knæ, græd i tak til Gud – og glemte igen ham for *hende*, for hendes billede i marmor, Psykeskikkelsen, der stod som skåret af sne, rødmende i morgensolen.

I virkeligheden skulle han se hende, den levende, svævende, hende hvis ord klang som musik. I det rige palads kunne han bringe efterretningen om at marmorpsyken var fuldført. Han kom derind, gik gennem den åbne gård hvor vandet plaskede fra delfinerne i marmorkummen, hvor kallaerne blomstrede, og de friske roser vældede frem. Han trådte ind i den store, høje forhal hvis vægge og loft prangede i farver med våbenmærker og billeder. Pyntede tjenere, stolte, knejsende som kaneheste med bjælder, gik op og ned, nogle havde også strakt sig mageligt, overmodige på de udskårne træbænke, de syntes husets herrer. Han sagde sit ærinde og blev nu ført op ad den blanke marmortrappes bløde tæpper. Statuer stod på begge sider, han kom gennem rige stuer med billeder og skinnende mosaikgulve. Den pragt og glans gjorde åndedraget noget tungt, men snart igen blev det let. Den gamle fyrstelige herre modtog ham så mildt, næsten hjerteligt, og da de havde talt, bad han ham ved afskeden at træde over til den unge signora, hun ville også se ham. Tjenerne førte ham gennem pragtfulde stuer og sale til hendes kammer, hvor hun var pragten og herligheden. Hun talte til ham. Intet miserere, ingen kirkesang havde mere kunnet smelte hjertet, løfte sjælen. Han greb hendes hånd, trykkede den til sine læber. Ingen rose er så blød, men der gik en ild fra denne rose, en ild igennem ham, en opløftelse. Der fløj ord fra hans tunge, han vidste det ikke selv; ved krateret at det kaster glødende lava? Han sagde hende sin kærlighed. Hun stod overrasket, fornærmet, stolt og med en hån, ja, et udtryk som havde hun pludselig berørt den våde, klamme frø. Hendes kinder rødmede, læberne blev blege, hendes øjne var ild, og dog sorte som nattens mulm.

»Afsindige!« sagde hun. »Bort! Ned!« og hun vendte ham ryggen. Skønhedsansigtet havde et udtryk af hint forstenende ansigt med slangehårene.

Som en synkende, livløs ting kom han ned på gaden, som en søvngænger nåede han hjem og opvågnede i raseri og smerte, greb sin hammer, løftede den højt i vejret og ville sønderslå det smukke marmorbillede. Men i sin tilstand mærkede han ikke at venen Angelo stod tæt ved ham, greb ham med kraftigt tag i armen.

»Er du blevet gal? Hvad har du for?«

De brødes med hinanden. Angelo var stærkere, og med dybe åndedræt kastede den unge kunstner sig ned over en stol.

»Hvad er der sket?« spurgte Angelo. »Tag dig dog sammen! Tal!«

Men hvad kunne han tale? Hvad kunne han sige? Og da Angelo ikke kunne få fat i taletråden, lod han den være gemt.

»Du får tykt blod i det evige drømmeri! Vær dog menneske som vi andre, og lev ikke i idealer, så knækker man over! Få dig en lille rus af vinen, så sover du dejligt ovenpå! Lad en smuk pige være din doktor! Pigen fra Campagnen er dejlig som prinsessen i marmorslottet, begge er Evadøtre og ikke at skelne fra hinanden i Paradis! Følg du din Angelo! Din engel er jeg, livsens engel! Der kommer en tid du bliver gammel, legemet falder sammen, og så en smuk solskinsdag når alting ler og jubler, ligger du som et vissent strå der ikke mere gror! Jeg tror ikke hvad præsterne siger, at der er et liv bag graven! Det er en smuk indbildning, et eventyr for børn, fornøjelig nok når man kan bilde sig det ind, jeg lever ikke i indbildninger, men i virkeligheden! Kom med! Bliv menneske!«

Og han drog ham med sig, han kunne det i dette øjeblik. Der var en ild i den unge kunstners blod, en forandring i hans sjæl, en trang efter at rive sig løs fra alt det gamle, alt det han var vant til, rive sig ud af sit eget gamle jeg, og han fulgte i dag Angelo.

I en udkant af Rom lå et af kunstnere besøgt osteri bygget ind i ruinen af et gammelt badekammer. De store, gule citroner hang mellem det mørke, glinsende løv og dækkede en del af de gamle, rødgyldne mure. Osteriet var en dyb hvælving, næsten som en hule ind i ruinen. En lampe brændte derinde foran Madonnabilledet, en stor ild blussede på skorstenen, her blev stegt, kogt og brasert. Udenfor, under citron- og laurbærtræer, stod et par dækkede borde.

Lystigt og jublende blev de to modtaget af vennerne. Lidt spiste man, meget drak man, det gav munterhed. Sunget blev der og spillet guitar. Saltarello klang, og den lystige dans begyndte. Et par unge romerpiger, modeller for de unge kunstnere, trådte med i dansen, blandede sig med i lystigheden, to nydelige bakkantinder! Ja, de havde ikke Psykeskikkelse, var ikke fine, smukke roser, men friske, kraftige, blussende nelliker.

Hvor var det varmt på denne dag, varmt selv ved solnedgang; ild i blodet, ild i luften, ild i hvert et blik. Luften svømmede i guld og roser, livet var guld og roser.

»Nu endelig engang er du med! Lad dig bære af strømmen om dig og i dig!«

»Aldrig før var jeg så sund og glad!« sagde den unge kunstner. »Du har ret, I har alle ret, jeg var en nar, en drømmer, mennesket hører til virkeligheden og ikke til fantasien!«

Med sang og klingende guitarer drog de unge mænd i den klare, stjernelyse aften fra osteriet gennem smågaderne. De to blussende nelliker, Campagnens døtre, var med i toget.

I Angelos stue, mellem omstrøede skitser, henslængte foglietter og glødende, yppige billeder, klang stemmerne mere dæmpet, men ikke mindre ildfulde. På gulvet lå i tegning mangt et blad, Campagnens døtre i vekslende, kraftig dejlighed så lig, og dog var de selv langt skønnere. Den seksarmede lampestage lod alle sine væger brænde og lyse, og indefra brændte og lyste frem menneskeskikkelsen som guddom.

»Apollo! Jupiter! Ind i eders himmel og herlighed løftes jeg! Det er som livsens blomst i dette minut sprang ud i mit hjerte!«

Ja, den sprang ud – knækkede, faldt, og en bedøvende, hæslig dunst hvirvlede ud, blændede synet, bedøvede tankerne, sansernes fyrværkeri slukkedes, og det blev mørkt.

Han nåede sit hjem, satte sig på sin seng, samlede sig. »Fy!« klang det fra hans egen mund, fra hans hjertegrund. »Elendige! Bort! Ned –!« Og han drog et suk så smertefuldt.

»Bort! Ned!« disse hendes ord, den levende Psykes ord lød i hans bryst, lød fra hans læber. Han hældede sit hoved til puderne, uklar blev tanken, og han sov.

I dagningen fór han op, samlede sig på ny. Hvad var det? Havde han drømt det hele? Drømt hendes ord, besøget i osteriet, aftenen med Campagnens purpurrøde nelliker? – Nej, alt var virkeligheden, den han ikke før havde kendt.

I den purpurfarvede luft skinnede den klare stjerne, dens stråle faldt på ham og marmorpsyken, han selv sitrede ved at betragte uforkrænkelighedens billede, urent var hans blik, syntes han. Klædet kastede han hen over den, endnu en gang berørte han det for at afsløre skikkelsen, men han kunne ikke betragte sit værk.

Stille, mørk, rullet i sig selv sad han den lange dag, ikke fornemmede han hvad der rørte sig udenfor, ingen vidste hvad der rørte sig indenfor i dette menneskehjerte.

Der gik dage, der gik uger, nætterne var de længste. Den blinkende stjerne så ham en morgen bleg, feberskælvende, rejste sig fra sengen, gik hen til marmorbilledet, løfte klædet til side, se med et blik så smerteligt, så inderligt på sit værk og derpå, næsten segnende under vægten, slæbe statuen ud i haven. Der var en forfalden, udtørret brønd, et hul kunne

det kaldes, i det sænkede han Psyken, kastede jord hen over den, smed kvas og nælder over den friske gravning.

»Bort! Ned!« var den korte gravtale.

Stjernen så det fra den rosenrøde luft og sitrede i to tunge tårer på den unge mands dødblege kinder, han, den febersyge – den dødsyge, kaldte de ham på sygelejet.

Klosterbroderen Ignatius kom som ven og læge, kom med religionens trøsteord, talte om kirkens fred og lykke, menneskenes synd, nåden og freden i Gud.

Og ordene faldt som varme solstråler på den våde, gærende grund. Den dampede og løftede tågeskyer, tankebilleder, billeder som havde deres virkelighed, og fra disse svømmende øer så han ned over menneskelivet: Fejlgreb, skuffelser var det, havde det været for ham. Kunsten var en troldkvinde der bar os ind i forfængelighed, ind i jordiske lyster. Falske var vi mod os selv, falske mod vore venner, falske mod Gud. Slangen talte altid i os: »Smag og du skal blive som Gud!«

Nu først syntes han at have forstået sig, fundet vejen til sandheden og freden. I kirken var Guds lys og klarhed, i munkecellen den ro hvor mennesketræet kunne vokse op gennem evigheden.

Broder Ignatius støttede hans tanke, og beslutningen stod fast. Et verdensbarn blev en kirkens tjener, den unge kunstner gav afkald på verden, gik i kloster.

Hvor kærligt, hvor glad hilstes han af brødrene, hvor søndagsfestligt var indvielsen. Gud, syntes han, var i kirkens solskin, strålede i det fra de hellige billeder og fra det blanke kors. Og da han nu i aftenstunden ved solnedgang stod i sin lille celle og åbnede vinduet, så ud over det gamle Rom, de sønderbrudte templer, det mægtige, men døde, Colosseum, så det i forårstiden da akacierne blomstrede, det eviggrønne var friskt, roserne myldrede frem, citroner og oranger skinnede, palmerne viftede, følte han sig grebet og opfyldt som aldrig før. Den åbne, stille Campagne strakte sig mod de blånende, snebedækkede bjerge, de syntes malede på luften, alt sammensmeltende, åndende fred og skønhed, så svømmende, så drømmende – en drøm det hele!

Ja, en drøm var verden her, og drømmen råder i timer og kan komme igen i timer, men klosterlivet er et liv af åringer, lange, mange.

Indefra kommer meget der gør mennesket urent, måtte han sande! Hvad var det for flammer der stundom gennemblussede ham? Hvad var det for et væld af det onde, det som han ikke ville, der bestandigt vældede frem? Han straffede sit legeme, men indefra kom det onde. Hvad var det for en åndens del i ham der så smidig som slangen bøjede sig om sig selv og krøb med hans samvittighed ind under alkærlighedens kåbe og trøstede: De hellige beder for os, moren beder for os, Jesus selv har givet sit blod for os. Var det barnesind eller ungdoms lette sind der gjorde at han gav sig hen i nåden og syntes at føle sig løftet ved den, løftet over så mange? Thi *han* havde jo stødt fra sig verdens forfængelighed, han var en kirkens søn.

En dag, efter mange år, mødte han Angelo, der kendte ham.

»Menneske!« sagde han, »ja, det er dig! Er du nu lykkelig? – Du har syndet mod Gud og kastet hans nådegave fra dig, forspildt din sendelse i denne verden. Læs parabeln om de betroede penge! Den mester som fortalte den, han gav sandhed! Hvad har du nu vundet og fundet! Laver du dig ikke et drømmeliv! Laver dig en religion efter *dit* hoved, som de nok alle gør det. Om nu alt var en drøm, en fantasi, smukke tanker kun!«

»Vig fra mig, Satan!« sagde munken og gik fra Angelo.

»Der er en djævel, en personlig djævel! Jeg så ham i dag!« mumlede munken. »Jeg rakte ham engang en finger, han greb min hele hånd –! Nej,« sukkede han, »i mig selv er det onde, og i dette menneske er det onde, men han knuges ikke af det, han går med oprejst pande, har sin velværen – og jeg griber efter min velværen i religionens trøst –! Om den kun var trøst! Om alt her, som verden jeg slap, var smukke tanker kun! Bedrag som de røde aftenskyers dejlighed er det, som det bølgeblånende skønne i de fjerne bjerge! Nærvæd er de anderledes! Evighed, du er som det store, uendelige, blikstille ocean der vinker, kalder, fylder os med anelser, og stiger vi derud, da synker vi, vi forsvinder – dør – hører op at være til! – Bedrag! Bort! Ned!«

Og uden tårer, sunket i sig selv, sad han på sit hårde leje, knælende – for hvem? Stenkorset der sad i muren? Nej, vanen lod legemet synke i denne bøjning.

Jo dybere han så ind i sig selv, des mørkere syntes det ham. »Intet derinde, intet derude! Forspildt dette liv!« Og denne tankesnebold rullede, voksede, knuste ham – slettede ham ud. »Ingen tør jeg betro om den nagende orm herinde! Min hemmelighed er min fange, slipper jeg den, er jeg *dens!*«

Og gudskraften i ham led og stred.

»Herre! Herre!« udbrød han i sin fortvivlelse, »vær barmhjertig, giv mig tro! – Din nådegave kastede jeg fra mig, min sendelse i denne verden! Jeg manglede kraften, du gav mig den ikke. Udødeligheden, Psyken i mit bryst – bort, ned! – Begraves skal den som hin Psyke, mit bedste livsblink! – Aldrig opstår den af graven!«

Stjernen i den rosenrøde luft lyste, stjernen der til visse skal udslukkes og henvejres, mens sjælene lever og lyser. Dens sitrende stråle faldt på den hvide væg, men ingen skrift satte den der om herligheden i Gud, om nåden, om alkærligheden, den der klinger i den troendes bryst.

»Psyken herinde aldrig dø! – Leve i bevidsthed? – Kan det ufattelige ske? – *Ja!* Ja! Ufattelig er mit *jeg*. Ufattelig du, o Herre! Hele din verden ufattelig – et underværk af magt, herlighed – *kærlighed!*«

Hans øjne lyste, hans øjne brast. Kirkeklokkens klang var den sidste lyd over ham, den døde. Og han kom i jord, hentet fra Jerusalem, blandet med støv af fromme døde.

Efter åringer toges benraden frem, som de døde munkes før ham, den iførtes den brune kutte, fik en perlesnor i hånden og stilledes i niche af menneskeknogler som de fandtes her i klosterets begravelse. Og solen skinnede udenfor, og røgelsen duftede derinde, messerne læstes.

Åringer gik.

Knogler og ben faldt fra hinanden, mellem hinanden. Dødningshoveder stilledes op, de dannede en hel kirkens ydre mur. Der stod også hans i det brændende solskin, der var så mange, mange døde, ingen kendte nu navnene på dem, heller ikke på ham. Og se, i solskinnets rørte sig noget levende inde i de to øjenhuler, hvad var det! Et broget firben sprang derinde i den hule pandeskal, smuttede ud og ind af de tomme, store øjenhuler. Den var nu livet derinde i det hoved hvor engang de store tanker, lyse drømme, kærlighed til kunsten og det herlige havde løftet sig, hvorfra hede tårer var trillet, og hvor håbet levede for en udødelighed. Firbenet sprang, forsvandt. Pandeskallen smuldrede, blev støv i støvet.

Det var århundreder efter. Den klare stjerne skinnede uforandret, klar og stor, som i årtusinder, luften lyste i rødt, frisk som roser, blussende som blod.

Hvor engang var en snæver gade med levninger af et gammelt tempel, lå nu ud til pladsen et nonnekloster. Her i haven blev gravet en grav, en ung nonne var død og skulle i denne morgenstund sænkes i jorden. Spaden stødte mod en sten, blændende hvid skinnede den. Det hvide marmor var at se, det rundede sig til en skulder, den kom mere frem. Forsigtigere førtes spaden, et kvindehoved blev at se – sommerfuglevinger. Fra graven hvori den unge nonne skulle nedlægges, løftede man i den rosenrøde, blussende morgen en dejlig Psykeskikkelse, mejslet af det hvide marmor. »Hvor er den dejlig! Fuldendt, et kunstværk fra den bedste tid!« sagde man. Hvo kunne være mesteren? Ingen vidste det, ingen kendte ham uden den klare i årtusinder lysende stjerne. Den kendte hans jordelivs gang, hans prøve, hans svaghed, hans *dette*: »kun mennesket!« – men det var dødt, vejret hen, som støvet må og skal, men udbyttet af hans bedste stræben, det herligste som viste det guddommelige i ham, Psyken, der aldrig dør, der overstråler eftermælet, blinket fra den her på jorden, selv dette blev her, blev set, erkendt, beundret og elsket.

Den klare morgenstjerne i den rosenfarvede luft sendte sin blinkende stråle på Psyken og på de lyksaligheds smil om mund og i øje hos de beundrende der så sjælen mejslet af marmorblokken.

Hvad jordisk er, vejres hen, forglemmes, kun stjernen i det uendelige ved det. Hvad himmelsk er, stråler selv i eftermælet, og når eftermælet slukkes – da lever endnu Psyken!